

пригнічення, боротьби або ліквідації негативних факторів впливу на банківську сферу, які кожен банк розробляє самостійно з огляду на ситуацію в якій він знаходиться [5]. Боротьба з негативними кризовими явищами можлива лише за умови комплексного підходу до факторів, які їх спричиняють, саме тому необхідною є розробка плану антикризового управління з чітко окресленими етапами та моментами, на які перш за все слід звернути увагу.

Література

1. *Перехрест Л. М.* Теоретичні підходи до антикризового правління банком в умовах фінансової нестабільності / *Перехрест Л. М.* // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — С. 149—154.
2. Антикризисное управление. Учебник. Под ред. проф. З.М. Короткова. — М.: ИНФРА—М, 2005. — 325 с.
3. *Гавловська Н. І., Рудніченко Є. М., Белінська О. В.* Антикризовий менеджмент банківських установ України / *Гавловська Н. І.* // Вісник Хмельницького національного університету — Хмельницький, 2010. — № 3. — С. 107—110.
4. Антикризисное управление кредитными организациями: учеб. Пособ. / *А. М. Тавасиев.* — М.: ЮНИТЫ-ДАНА, 2006. — 480 с.
5. *Бас М. А.* Антикризове управління банківськими установами: теоретичний аспект // *М. А. Бас* // Економіка. Фінанси. Право. — 2010. — № 5. — С. 25—27.

Стаття надійшла до редакції 13 січня 2012 р.

УДК 336.77

В. Г. Шевалдіна, доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ ФГВФО В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕПОЗИТНОЇ БАЗИ БАНКІВ

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено влияние ФГВФО на изменения депозитов физических лиц в банках Украины. На основе статистической информации проанализировано динамику изменений объемов и структуры депозитов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банк, система гарантирования вкладов, Фонд гарантирования вкладов физических лиц, депозиты физических лиц.

ABSTRACT. In this paper we consider the influence DGFE to change individuals' deposits in banks of Ukraine. On the basis of statistical information analyzed the dynamics of changes in volume and structure of deposits.

KEY WORDS: bank, system of deposit insurance, Deposit Guarantee Fund to ensure, deposits of individuals.

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто вплив ФГВФО на зміну депозитів фізичних осіб у банках України. На основі статистичної інформації проаналізовано динаміку зміни обсягів і структури депозитів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банк, система гарантування вкладів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, депозити фізичних осіб.

Необхідною умовою досягнення стабільного функціонування банківської системи є наявність дієвої системи гарантування вкладів, яка дозволяє забезпечити ефективний захист законних інтересів вкладників неплатоспроможних банків. Необхідність такої системи викликана тим, що у своїй діяльності банки керуються власними інтересами і у гонитві за прибутком часто проводять високоризикові операції, що може призвести до зниження показників їх ліквідності, а також стати причиною банкрутства, та неспроможності виконати свої зобов'язання перед вкладниками.

Провідним джерелом формування депозитної бази вітчизняних банків виступають вклади фізичних осіб, оскільки їх питома вага у депозитах банків у даний час складає 63,1 %, у зобов'язаннях — 33,4 % [1]. Аналіз поведінки вкладників свідчить, що фізичні особи відносяться до найбільш вразливої категорії вкладників. У випадку найменшого погіршення економічної ситуації або політичної нестабільності в країні населення проявляє панічні настрої і намагається швидко забрати свої кошти з банківських рахунків, чим підриває платоспроможність і ліквідність банків. Як відомо, існуюче законодавство дозволяє населенню достроково розривати свої відносини з банком, а банки не в змозі самостійно запобігти масовим вилученням вкладів. Але світовий досвід показує, що утвердити серед вкладників почуття впевненості у захисті своїх грошових коштів більшою або меншою мірою та пом'якшити наслідки банкрутства банків може ефективна система гарантування вкладів.

В Україні система гарантування вкладів була створена відповідно до Указу Президента України від 10 вересня 1998 р.

№ 996/98 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України» [2]. Цим Указом було затверджене Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів. 20 вересня 2001 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», який забезпечив можливості для повноцінної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) [3].

ФГВФО є державною, спеціалізованою установою, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. ФГВФО гарантує кожному вкладнику банку — учасника (тимчасового учасника) ФГВФО відшкодування коштів за його вкладом, включаючи відсотки, як в національній, так і в іноземній валюті. Останні відшкодовуються в національній валюті України за офіційним курсом НБУ на день настання недовступності вкладів. У масштабах держави захист вкладів населення у банківську систему стає одним із пріоритетних завдань. Однак, необхідне розуміння, що стовідсотково гарантувати повернення вкладів, в першу чергу, має банк. Фізичним особам потрібно зважено підходити до вибору банку в який вкладаються кошти і нести відповідальність за якість прийнятого рішення, а не тільки апелювати до ФГВФО. ФГВФО певною мірою виступає як додаткова державна гарантія повернення коштів. У той же час, чим більше гарантій надається вкладникам, чим більший розмір відшкодування — тим значніші за обсягами грошові кошти довіряє вкладник банкам. Для ефективного виконання своїх цілей ФГВФО має встановлювати розмір гарантування вкладів на достатньо привабливому рівні для заощаджень масових вкладників і належною мірою забезпечити виплати гарантованого розміру відшкодувань у разі банкрутства банку.

З моменту заснування ФГВФО і до теперішнього часу розмір відшкодування за вкладом змінювався 10 разів і на сьогодні він становить 150 000 грн [4]. Останнє збільшення рівня гарантування коштів за вкладом фізичних осіб за рахунок ФГВФО відбулося на початку фінансової кризи в Україні 31 жовтня 2008 року відповідно до прийнятого Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 639-VI [5]. 17 листопада 2010 року адміністративна рада Фонду ухвалила рішення щодо збереження гарантій за вкладом на рівні

150 000 грн [6], оскільки норма Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо розміру гарантованої суми у 150 000 грн втратила чинність 1 січня 2011 року. Збільшення гарантованого розміру відшкодувань за вкладами значно сприяло відновленню довіри вкладників в період кризи, а збереження гарантованого розміру відшкодування і після завершення дії антикризового Закону стримало відтік вкладів і зменшення їх розмірів, що позитивно вплинуло на відновлення роботи банківської системи країни. Питомо вага вкладників, які повністю повернуть вкладені кошти у разі настання недоступності вкладів, на сьогодні складає 99,2 %. Для порівняння: у Росії і Казахстані цей показник становить 99,7 % і 99,8 % відповідно [7].

Іншими цілями діяльності ФГВФО, взаємопов'язаними між собою, є: підвищення довіри населення до банківської системи, сприяння приросту вкладів населення до комерційних банків, забезпечення стабільності банківської системи України [8, с. 110]. Прагнення ФГВФО досягнення поставлених цілей на різних етапах розвитку банківської системи призводить до формування більш стабільної депозитної бази і можливості, за умов ефективного вкладання коштів, отримувати банками вищих прибутків.

Особливості формування залишків на рахунках клієнтів пояснюються впливом як кількісних, так і якісних факторів. До кількісних показників, що відображають зміни відношення населення до банківської системи і які змінюються під впливом діяльності ФГВФО, відносяться, в першу чергу, обсяги і темпи приросту вкладів фізичних осіб і структура вкладів.

Ефективне функціонування системи гарантування вкладів сприяло підтримці довіри населення до банківської системи. Обсяг депозитів фізичних осіб стабільно зростає, крім кризового 2009 року, і на початок 2012 року складає 282 596,9 млн грн [4]. У 2011 році залучення вкладів фізичних осіб відбувалось нединамічно. Така ситуація пов'язана із негативними очікуваннями населення щодо впливу складної ситуації в країнах США та Європи, а також подальшим вилученням населенням із банківської системи вкладів у гривнях у зв'язку з інфляційними очікуваннями та переведенням в готівкову іноземну валюту. Темпи приросту вкладів у 2,5 разу менше, ніж у 2010 році (рис. 1).

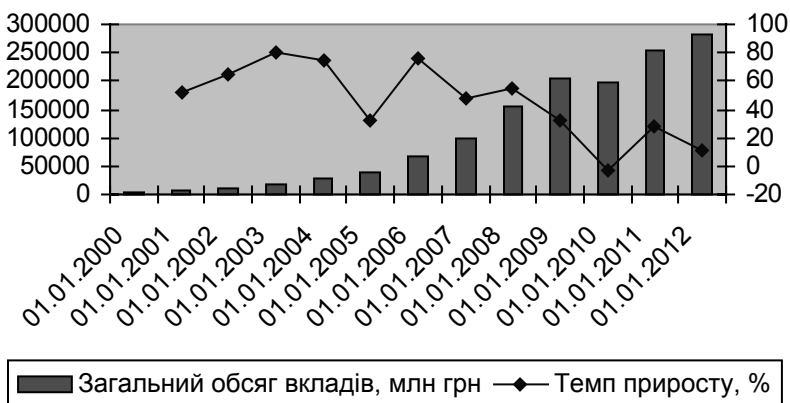

Рис. 1. Динаміка обсягу та темпів приросту коштів фізичних осіб на вкладах в учасниках (тимчасових учасниках) ФГВФО [4]

Тенденція розміщення коштів переважною більшістю вкладників у межах гарантованого розміру відшкодування є досить стабільною. Аналізуючи структуру вкладів за діапазонами сум відмітимо, що найбільша кількість вкладників — 99,2 % (34 732 530 осіб) мають вклади до 150 000 грн, які є повністю захищеними ФГВФО (табл. 1). Середній розмір вкладу по групі вкладників із діапазоном суми вкладів до 150 000 грн складає 3 436,0 грн.

Таблиця 1

СТРУКТУРА ВКЛАДІВ ЗА ДІАПАЗОНАМИ СУМ ПО УЧАСНИКАХ (ТИМЧАСОВИХ УЧАСНИКАХ) ФГВФО СТАНОМ НА 01.01.2012 [4]

Розмір вкладу, грн	Кількість вкладників		Сума вкладів		Середній розмір вкладу, грн
	осіб	%	ти с. грн	%	
до 150 000	34 732 530	99,2	119 342 662	42,2	3 436,0
від 150 000 до 250 000	151 987	0,4	28 275 712	10,0	186 040,3
понад 250 000	123 272	0,4	134 978 503	47,8	1 094 964,8
Всього	35 007 789	100,0	282 596 877	100,0	8 072,4

Тільки 0,8 % вкладників мають вклади понад 150 000 грн, однак саме ця невелика група вкладників є основним джерелом формування депозитної бази банків, оскільки сума цих вкладів становить

більше половини загальної суми вкладів фізичних осіб (57,8 %). Середній розмір вкладу за даною групою становить 593 093,1 грн.

Аналізуючи динаміку коштів населення в розрізі строків значимо, що протягом 2001—2011 рр. обсяги строкових депозитів перевищували обсяги депозитів на вимогу (табл. 2). Упродовж 2001—2011 рр. спостерігаємо зростання обсягів вкладів на вимогу на 67759,0 млн грн або в 22,4 разу. Строкові вклади за аналізований період зросли на 231294,0 млн грн або в 29,3 разу. З цього очевидно є зміна поведінки вкладників-фізичних осіб від інерційної до виваженої, спрямованої на довгострокові вкладення коштів. Це свідчить про те, що держава і банківська система змогли частково повернути втрачену довіру до банків і певна частина громадян зацікавлена у вкладенні коштів у банки. Інтенсивніше збільшення строкових депозитів сприяє підвищенню стабільності та надійності депозитної бази банків, що в свою чергу покращує ліквідність банків та дає змогу активно розвивати кредитну діяльність банків. Якщо частка депозитів на вимогу перебуває приблизно на одному рівні і в середньому не перевищує 25 %, то депозити зі строком понад один рік постійно завойовують нові позиції: їх частка зросла з 13,84 % у 2000 році до 55,73 % у 2008 році та 77,15 % у 2011 році, проте інтенсивність їх залучення протягом досліджуваного періоду була різною.

Таблиця 2

**ДИНАМІКА ЗАГАЛЬНИХ ОБСЯГІВ ДЕПОЗИТІВ ДО ЗАПИТАННЯ
ТА СТРОКОВИХ ДЕПОЗИТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В БАНКАХ УКРАЇНИ
ЗА 2001—2010 РР. [1; 9, С. 121]**

Період	Вклади на вимогу, млн грн	Строкові вклади, млн грн	Коефіцієнт порівняння, разів
2001	3162	8175	2,59
2002	5001	14302	2,86
2003	7192	25204	3,5
2004	7911	33699	4,26
2005	18648	56118	3,01
2006	25931	82920	3,2
2007	40086	127115	3,17
2008	40304	177282	4,4
2009	57126	156834	2,75
2010	66149	208929	3,16
2011	70921	239469	3,38

Слід зауважити, що саме строкові депозити є найбільш чутливими до змін у ринковій кон'юнктурі. Так, світова фінансова криза, що набула обертів у 2009 році спричинила відтік строкових депозитів, тобто стабільної складової депозитної бази банків. Загальний обсяг депозитів у 2009 році порівняно з 2008 роком скорочується. У той же час обсяги депозитів на вимогу продовжують зростати і утворюють позитивний тренд, однак не здійснюють вирішального впливу на зміну загальної тенденції зменшення депозитів. У 2009 році вони сягнули рівня 57,126 млрд грн, зростаючи при цьому майже на 17 млрд грн.

У 2010 р. довіра до банківської системи поступово повертається, для клієнтів знову стає важливим можливість отримувати максимальний дохід на весь період розміщення депозиту. На сьогоднішній день, коли хвиля сумнівів вже пройшла, клієнти використовують короткострокові депозити переважно для збереження та збільшення кількості грошей до настання певної події (запланованої угоди, погашення кредиту), в інших же випадках — віддають перевагу більш довгостроковим депозитам. Проте, депозити терміном залучення більше двох років не відіграють важливої ролі, оскільки займають невелику частку у загальній структурі депозитів населення. Однак без довгострокових коштів — основи інвестицій, основи стабільності банківської системи України не може бути ефективного розвитку країни. Довгострокові кошти забезпечать оновлення основних фондів у країні, які мають високий рівень морального і фізичного зношення (близько 60 % у виробництві), прийнятний розмір житлового і соціального розвитку, покращення інфраструктури, якісний економічний розвиток.

З початку кризи ФГВФО здійснив чималі виплати вкладникам (на суму понад 4 млрд грн) [10]. Однак обмеженість його ресурсів була однією з причин доволі тривалого затягування питання щодо кількох неплатоспроможних банків (зокрема, «Укрпромбанку», «Надра»). У 2010 році активи ФГВФО опускалися нижче 3-мільярдної планки; на 01.03.12 р. зросли до 5,25 млрд грн, що трохи більше 1,5 % обсягу депозитів населення.

На думку фахівців, законодавство України в сфері гарантування вкладів вже давно потребувало удосконалення, оскільки не змінювалося із 2001 року. Реформування ФГВФО було однією з

вимог Світового банку при виділенні Україні позики на 750 млн дол. для реабілітації фінансової системи [4]. 21 квітня 2010 року адміністративна рада ФГВФО затвердила концепцію реформування системи гарантування вкладів фізичних осіб. Головною метою реформування системи гарантування вкладів в Україні є суміщення Фондом двох функцій — гарантування вкладів і роботи із проблемними банками, що дасть можливість сформувати один центр відповідальності перед кредиторами проблемних банків, та сприятиме підвищенню довіри до банківської системи та інститутів державної влади.

Проект Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» був розроблений у 2010 році [4], пройшов погодження у Національному банку України, Кабінеті Міністрів та Адміністрації Президента, розглянутий на засіданні комітету Верховної ради. 23 лютого 2012 року Закон був прийнятий Верховною Радою України. Положення прийнятого Закону мають на меті:

- удосконалення процесу роботи з проблемними банками в Україні шляхом підвищення операційної та економічної ефективності такої роботи;

- прискорення процесу прийняття рішень про виведення з ринку банків звикористанням найкращої світової практики та досвіду, що, як наслідок, сприятиме підвищенню загального рівня довіри населення до банківської системи України;

- оптимізацію витрат ФГВФО, пов'язаних із виплатами вкладникам — фізичним особам;

- підвищення захисту прав інших кредиторів банків.

З огляду на світовий досвід набуття ФГВФО додаткових повноважень є пріоритетним напрямом розвитку системи гарантування вкладів в Україні для підтримки довіри до банківської системи країни, розширення довгострокової депозитної бази банків, забезпечення стабільності банківської системи України. Однак ставлення до положень цього закону доволі неоднозначне. З одного боку, експерти агентства Moody's зауважували, що закон підвищить довіру вкладників до банків [10]. З іншого, серед фахівців розгорнулися дискусії щодо уточнення багатьох положень, які стосуються і закріплення за ФГВФО функції виведення з ринку неплатоспроможними банків, і введення диференційованих внесків банків до ФГВФО, і щодо розміру відшкодування постраждалим вкладникам, який

тепер буде встановлюватися Адміністративною Радою ФГВФО у момент прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку. Тому новітній механізм функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб потребує подальшого дослідження.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]: Національний банк України. — Режим доступу до сайту:// <http://www.bank.gov.ua>.
2. Указ Президента України від 10 вересня 1998 року № 996/8 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України // Офіційний вісник України від 01.10.1998. — 1998 р. — № 37. — С. 4.
3. Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20 вересня 2001 року № 2740-III // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 5. — С. 30.
4. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. — Режим доступу до сайту:// <http://www.fg.org.ua>.
5. Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 № 639-VI.
6. Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 17 листопада 2010 року № 2 «Про збереження розміру відшкодування коштів за вкладами, включаючи відсотки, за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб».
7. *И. Алексеев*. Хранитель гарантий // Эксперт. — 31 января 2012 г. — № 3(289). <http://www.expert.ua/articles/9/0/8443/>
8. *Огієнко В. І., Кожель Н. О.* Страхування депозитів: Навч. посібник. — Львів: ЛБІ НБУ, 2004. — 207 с.
9. Бюлетень Національного банку України. — 2008. — № 12. — 121 с.
10. Реформа системи гарантування вкладів: чого очікувати ринку та вкладникам (інформаційно-аналітичні матеріали) // <http://lfr.org.ua/ru/analytics/435-2012-04-06-05-01-48.html>

Стаття надійшла до редакції 4 червня 2012 р.